

Orosz István
MEKKORA KÉP!

Orosz István
MEKKORA KÉP!

A „Typotex Kiadó, művészeti és kultúrtörténeti kiadványok” szakmai program megvalósítását 2021-ben a Magyar Művészeti Akadémia támogatta.



A könyv megjelenését a könyvkiadói program keretében a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.



© Orosz István, Typotex, Budapest, 2021
Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 158 4

ISSN 1787-3444

Képfilozófiák

Kedves Olvasó!

Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!
Újabb kiadványainkról, akcióinkról a www.typotex.hu
és a facebook.com/typotexkiado oldalakon értesülhet.

Typotex Kiadó

Alapította Votisky Zsuzsa, 1989

A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Németh Kinga

Főszerkesztő: Horváth Balázs

Felelős szerkesztő: Pordány Katalin

Tördelés: Janković Milán

Készült a Séd Kft.-ben, Szekszárdon

www.sednyomda.hu

TARTALOM

ELŐSZÓ A PERSPEKTÍVA ÜRÜGYÉN / 9

OYTIS / 14

DA VINCI ÉS A MIGRÁNSOK / 27

EGY ISMERETLEN LEONARDO / 40

MÉG EGYSZER A RINÓRÓL / 57

A HALÁLFEJ-SZIGET ÉS A HALÁLFEJKŐ / 82

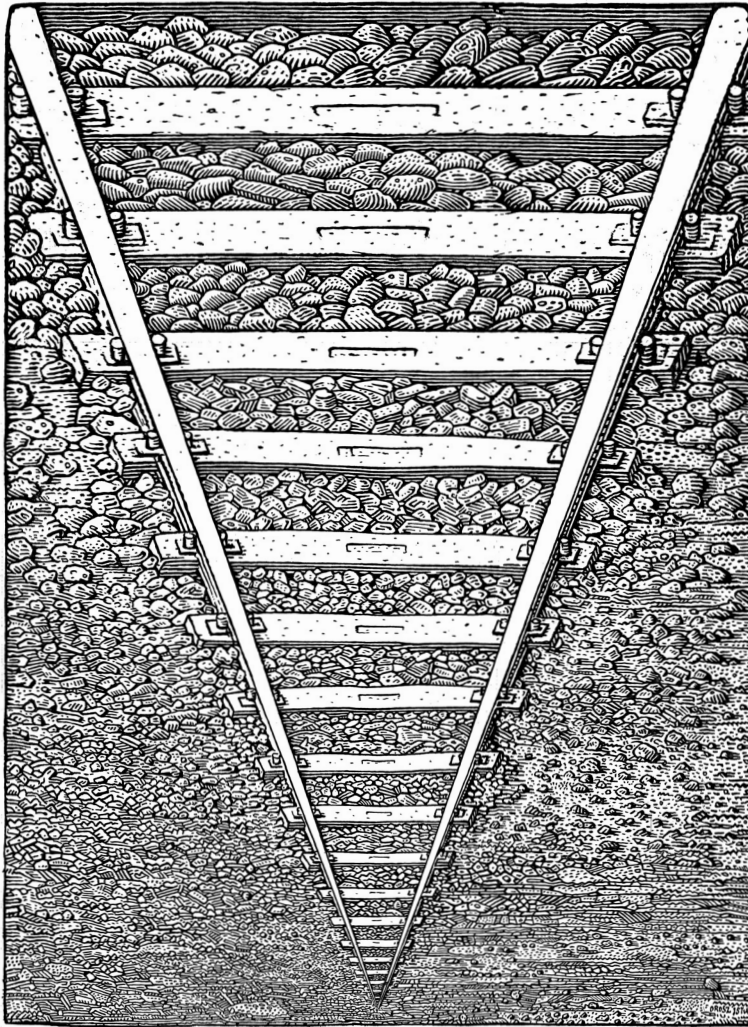
MEKKORA KÉP! / 103

„FERDÉN S MESSZIRÓL”

(avagy Shakespeare és az anamorfózisok) / 117

A MÁSIK BOCSKAY / 149

TILTOTT MÁSOLÁS / 163



Orosz István:
Perspektíva,
részmaratás
(2017)

ELŐSZÓ

A PERSPEKTÍVA ÜRÜGYÉN

A szem a látás szerve, a művészetek szimbóluma, a vizuális kommunikáció eszköze. A világ megismeréséhez – de félreismeréséhez is – rajta keresztül vezet az út. Ablak és tükör egyszerre. Nyílik kifelé, és nyílik befelé is. „A szem, amellyel Istent nézem, ugyanaz a szem, mint amellyel Isten néz engem.” A nagy német misztikus, Eckhart mester írta ezt a rejtélyes mondatot valamikor a 13. században, de úgy érzem, a zen mesterek buddhista bölcsességei közt is ráakadhattam volna. Persze ha megkérdeznék, mit jelent, nem biztos, hogy el tudnám magyarázni, de ha nem kérdezik, akkor pontosan értem, mint Ágoston az időt, vagy legalábbis úgy teszek, mintha érteném, és szívesen beszélek róla, medítálok fölötte, sőt olykor fontoskodom is, mintha konyítanék hozzá.

Ha a szemre, a szemszögre gondolunk, onnan már csak egy lépés a perspektíva. Felerészben geometria, felerészben filozófia – mondták róla már a reneszánszban. A nyelvújítók így magyarították: távlatlan. Rajzolóként van némi fogalmam a perspektíváról, olykor azt hiszem, hogy az üres rajzlapon megiramodó vonalak irányát ismerem a látómezőn kívül is, képes vagyok megsaccolni, hol találkoznak majd, hogyan metsződnek, és azt is, hogy mikor. Tudok az ortogonálisokról, transzverzálisokról, a horizontról is, és persze tudok, hogyan tudnék az enyészpontról, bár szívesen elfelejteném.

A perspektíva felfedezése, vagy talán pontosabb használatbavétel mondani, szóval az ezernégyszáz éves táján, amikor már minden valamirevaló festő tudta, mit kezdjen vele, nem csak a művészet arcukat alakította át. A világ változott meg általa, az addig közösen érzékelt és mindenki számára egyformának tapasztalt világ. Képzelnék csak el a perspektívaszerkesztés hálóit, az Alberti által „látópiramisnak” nevezett formát! Ha jobbra vagy balra lépünk ki, megváltozik a nézőpont,

Orosz István:
Szem, tükröhengeres
anamorfózis,
tusrajz (1999)



elcsúszik a gúla csúcsa, és elmozdul a kép minden eleme. Kiderült, hogy semmi sem örök érvényű többé. Azok az egyenesek, az a sík, azok a metszéspontok, az a tér... bebizonyosodott, hogy mind-mind a magányos szemlélő pillanatnyi helyzetének függvénye csupán. Odalett a világ kényelmes objektivitása, a teológia által sugallt egyneműség, különbejáratú individuális világocskákra hullott szét minden. Mintha a Teremtő felelőssége zuhant volna át hirtelen az első perspektivisták gyenge (vagy nyegle?) vállára. Átélték ugyan, hogy önerőből képesek a teremtésre, ám azt is, hogy a tökéletesség vágya illúzióvá oszlott – vagy legalábbis a végtelenbe húzódott vissza. Ott, a festmény síkján, ahol a párhuzamosok találkoznak, matematikailag bizonyíthatóan, ám józan ésszel alig elképzelhetően megjelent a végtelen. A perspektívarács – még ma is érezzük, az akkoriak számára még nyilvánvalóbb lehetett – szinte képi szimbóluma a végtelennek. Vele éppen szemközt, a látógúla csúcsában pedig az a bizonyos pont, a szem – szemünk szöge –, fölfedezett az „Én”. Az individuum, a magára maradó ember.

Bizonyára az sem véletlen, hogy az első perspektivistákkal egy időben egyre több tudós és filozófus kezdte a végesség-végtelenség problematikáját vizsgálni. Nicolaus Cusanus híres könyve, a *De docta ignorantia* (A tudós tudatlanságról), amelyben először jelent meg leírva a végtelen világ gondolata, alig öt esztendővel követte Leon Battista Alberti *Della pittura* című traktátusát, amelyben a perspektívaszerkesztés mibenlétét fejtegette.

Nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy Ágoston gyönyörű enigmája – „[a]z Úr parancsot adott a szememnek: ne halljon” – ugyancsak a végtelennel magára maradó ember világtapasztaló tevékenységére vonatkozik. Azt kéri, ne az alapján alkossunk képet valamiről, amit hallomásból tudunk. És a folytatás – „[a]zt parancsolta a fülemnek: ne lásson” – úgy fejthető meg, hogy amit másoktól hallunk, ne vegyük készpénznek, győződjünk meg róla személyesen. Bevallom, amikor a lélek Istenhez vezető sugarairól írt passzusát olvastam, a lineáris perspektíva klasszikus képlete, a szemünkből az enyészpont iránt futó vonalak hálózata sejlett föl előttem, s az augustinusi világképben a korai

perspektivisták mesterkedésének nem is olyan távoli előzményét próbáltam felfedezni.

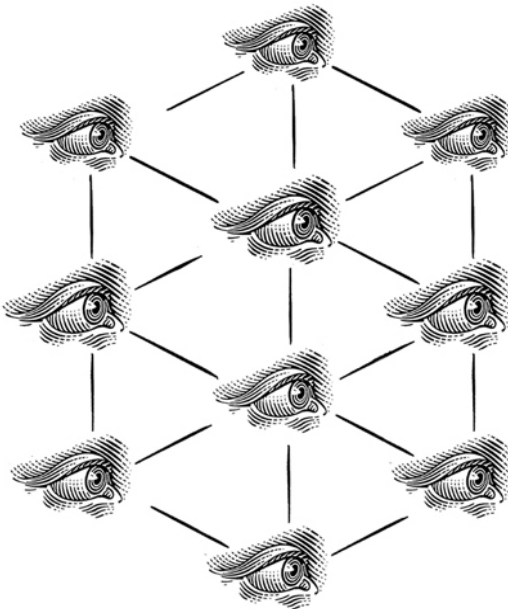
Belátom, túlzásnak tűnhet az európai művészet fejlődését meghatározó és más földrészek ábrázolási szokásaitól merőben idegen perspektivikus ábrázolást okolni azért, hogy a közösségi élet, a társadalmat összefogó erők gyöngébbek errefelé, mint a világ más tájain. Képzőművész vagyok, nekem ilyen srófra jár az agyam. Ha mondjuk mezőgazdász lennék, akkor bizonyára a gabonatermelő Nyugat és a rizstermelő Kelet közti különbségben, a kétféle gazdálkodási formához szükséges társadalmi egymásrautaltság eltérésében vennék észre hasonló tendenciát.

Elismerem, nincs könnyű helyzetben, akinek azt a bizonyos szemet, a perspektíva logóját hímezték a puttonyára. Paradox helyzettel kell birkóznia. A művészeti hagyományok közösen megélt tapasztalatait kell tovább görgetnie, noha tudja, ez a tradíció épp a különbözőség paradigmája. Lehet-e, kell-e egymásra koncentrálnunk, miközben minden alkotásunk az egymástól való különbözőzés mentén rendeződik?

Ebben a könyvben a perspektívával, a perspektíva vadhajásaival, az anamorfózisokkal és a képzőművészet rokon területeivel kapcsolatos esszéket gyűjtöttem össze. Jó ideje gyűltek már, hisz rajzolóként is ilyesmivel foglalkozom, ilyen körökben mozgok, s néhány szeletéhez tán konyítok is, de persze az ábrázoló művészetek mellett fölsejlik a szélesebb környülállás, amelyben a tudomány, a technika, a vallás konstellációja is benne foglaltatik. Akár a kultúráról is papolhatnék, arról, ami az egyedeket személyiséggé formálja, vagyis ami a nézőpontoktól megosztott, klasszikus perspektívaleckéken iskolázott különbözőségünket mégiscsak közelebb hozza. A különbözőség vonzalmakat és ellenszenveket indukál, ezekből a vonzásokból és taszításokból születő mágneses erőter működteti a világot.

Szép és fátumos természete a kultúrának, hogy miközben történelmi sodrán sokakat hajózik, mégis mindenkiben külön kell megfogannia, egyenként kell hullámot vetnie. Egyedeken keresztül terjed, burjánzik, rajzolja ki láthatatlan delejes erőtereit, és rendeződik újabb mintázatokba. Na persze, a távlatlan, hogy mindenki másként érzékeli, na igen, a nézőpont, hogy nem tudhatom, a mellettem álló, az asztalomnál ülő

vagy az ágyamban fekvő társ ugyanazt gondolja-e, és persze a szem... a szemszög... Fogadjuk el, hogy mást látunk, s a látványban mást veszünk észre. Értsük meg, hogy különbözünk, hogy mások vagyunk. Olykor nagyon-nagyon mások. Legföljebb Isten szemében hasonlítunk némiképp.



*Orosz István:
Hálózatok,
tusrajz (2000)*